

Številka: 62240-6/2012/22

Datum: 06.06.2012

Navodilo za določitev in izvedbo izravnalnega ukrepa pri odstranitvi arheoloških ostalin

IZHODIŠČA

Izravnalni ukrep, ki je v dvanajsti točki 3. člena ZVKD-1 opredeljen kot »dejavnost, poseg ali ravnanje, s katerimi se nadomesti ali omili izguba ali poškodovanje dediščine«, lahko v skladu s četrnim odstavkom 31. člena naloži minister s kulturnovarstvenim soglasjem kot nadomestilo oziroma odškodnino za izgubo odstranjene dediščine in sicer tudi v primeru izvedbe predhodne raziskave v skladu s 27. točko 3. člena, ki predvideva nadzorovano odstranitev arheološke ostaline.

V skladu s šestim odstavkom 31. člena mora biti izravnalni ukrep po učinku sorazmeren pomenu arheološke ostaline, izvede pa se v obliki plačila denarnega zneska v vrednosti povzročene škode, ki nastane zaradi odstranitve arheološke ostaline, v kolikor pa ima registrirano arheološko najdišče status spomenika, pa tudi v obliki financiranja oziroma izvedbe ukrepov za ohranitev ali oživitev drugega spomenika primerljivega pomena (5. odstavek istega člena) (priloga 2). V primeru arheoloških raziskav se izravnalni ukrep določi v dopolnilnem kulturnovarstvenem soglasju, ki se izda po zaključenih terenskih raziskavah.

METODOLOGIJA

Določanje izravnalnih ukrepov kot nadomestilo oziroma odškodnino za izgubo odstranjenih arheoloških ostalin kot primarnega arheološkega vira temelji na dejanskih stroških izkopavanj in poizkopavalne obdelave arhiva arheološkega najdišča in strokovnem vrednotenju odkritih ostalin, na podlagi katerega se izračuna koeficient dodatne vrednosti. Ta rešitev se uveljavlja zaradi dejstva, da vrednotenje nepremične (arheološke) dediščine v osnovi ni neposredno merljivo; stroka uporablja ali opisno vrednotenje ali razvrščanje v eno od treh kategorij varstvenih režimov (1.,2.,3.) oz. predlogov za uvrstitev v tri varstvene statuse (registrirana nepremična dediščina, spomenik lokalnega pomena, spomenik državnega pomena).

Pravilnik o metodologiji za ocenjevanje kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti (Ur. l. RS, št. 24/92), ki se uporablja le v primerih denacionalizacije, je za zagotovitev ustrezne pretvorbe strokovnega vrednotenja v merljivo, numerično obliko, predvideval uporabo dveh osnovnih načel:

- primerjalno vrednotenje in
- vrednotenje delov (spomenika) dediščine oz. elementov, ki so bili odločilni pri njegovem razglašanju oz. vpisu v register kulturne dediščine.

Po analogiji z omenjenim pravilnikom se višina izravnalnega ukrepa kot odškodnine za arheološko najdišče, ki se deloma ali v celoti odstrani zaradi posega, določi upoštevajoč osnovno vrednost prizadetega dela najdišča in dodatno vrednost. Osnovno vrednost sestavljajo dejanski stroški izkopavanj in poterenske obdelave arhiva najdišča, dodatna vrednost pa izhaja iz varstvenega režima in primerjalnega strokovnega vrednotenja pomena ogroženega oz. prizadetega najdišča z drugimi najdišči v arheološki mikroregiji. To vrednotenje pripravi organizacija, pristojna za varstvo nepremične kulturne dediščine.

Osnovna vrednost

Osnovno vrednost prizadetega dela arheološkega najdišča sestavljajo dejanski stroški izkopavanj in poterske obdelave arhiva najdišča. Višina stroškov, ki jih pogojujejo obseg in vsebina posameznega najdišča, se določi na podlagi:

- prostornine stratigrafskega zapisa,
- delitve zahtevnosti izkopavanj za posamezne režnje stratigrafskega zapisa,
- obsega poizkopavalnih del, ki znaša glede na značaj najdišča 20-50% vrednosti terenskih del, in
- veljavnega cenika pristojne organizacije.

Dodatna vrednost

Dodatna vrednost se določi tako, da se lastnosti in stanje arheološkega najdišča v času posega primerjajo z vsaj tremi primerljivimi (registriranimi) najdišči. Načelo primerjalne vrednosti je uporabljeno zato, da bolj natančno in argumentirano določimo korekcijski količnik, ki je osnova dodatne vrednosti. Primerjalna najdišča se določi poljubno (priporočeno med 3 in 5), vendar morajo imeti enako število elementov vrednotenja (EV), ki ustrezajo njihovim lastnostim, kot prizadeto najdišče. Za vsako od izbranih najdišč (npr. med 3 in 5) se opredelijo elementi. Vsak element se ovrednoti z enim ali več merili vrednotenja (MV). V dokumentaciji, ki spremlja vrednotenje, se poda pisna utemeljitev za vsak izbran element posebej. Izhodišče za določitev elementov vrednotenja je arheološko najdišče, ki je predmet vrednotenja za določitev višine izravnalnega ukrepa. Primerjave se izbirajo med najdišči, ki imajo sorodne elemente. Elemente in merila vrednotenja vsebuje priloga 1.

Določanje primerjalne vrednosti

Vsakemu elementu se določi ustrezajoče merilo vrednotenja. Posamezen element se lahko vrednoti z več merili. V tem primeru se mora izračunati povprečna vrednost numerične ocene. V takšnih primerih je lahko numerična vrednost decimalno število, ki je večje ali enako 1 in manjše ali enako 3. Numerična vrednost 1 ustreza stopnji registrirane dediščine, numerična vrednost 2 stopnji kulturnega spomenika lokalnega pomena in numerična vrednost 3 stopnji kulturnega spomenika državnega pomena.

Za primerjana arheološka najdišča se sešteje vrednosti posameznih elementov vrednotenja glede na eno ali več meril vrednotenja. Seštevke se deli s seštevkom elementov vrednotenja, rezultat enačbe pa poda povprečno primerjalno vrednost.

V nadaljnjih korakih vrednotenja se uporablja le numerične vrednosti prizadetega najdišča. Vrednosti primerjalnih najdišč so le del argumentacije pri določanju numerične vrednosti najdišča, ki je predmet določanja izravnalnega ukrepa.

(Primer)

	Element1 / merilo	Element 2/ merilo	Element3/ merilo	Element4/ merilo	Element 5/ merilo
Prizadeto arh. najdišče	3	2	1,5	2	1
Primerjalno arh. najdišče 1	2	3	3	1	1
Primerjalno arh. najdišče 2	2,1	2	1	1	1
Primerjalno arh. najdišče 3	1	1	1	1	1

PV prizadetega arh. najdišča = $(3+2+1,5+2+1) / 5 = 1,9$

Določanje koeficienta in dodatne vrednosti prizadetega dela arheološkega najdišča

Dodatna vrednost prizadetega dela arheološkega najdišča oz. višina izravnalnega ukrepa se izračuna tako, da se povprečna primerjalna vrednost zmanjša za 1 in deli z 1,5 ter pomnoži z osnovno vrednostjo.

Rezultat ulomka povprečne primerjalne vrednosti (števec), zmanjšane za 1, in imenovalca (1,5) je enak ali večji od 0 in manjši ali enak 1,33. Če je rezultat te operacije vrednost 0, to pomeni, da arheološko najdišče nima lastnosti, ki bi omogočale določitev dodatne vrednosti.

Pripravil:
dr. Andrej Gaspari
podsekretar

dr. Žiga Turk
minister

Priloga 1

ELEMENTI VREDNOTENJA (EV):

- Raziskovalna pomembnost
- Celovitost
- Ohranjenost
- Primerjalna pomembnost
- Tipičnost
- Redkost
- Izjemnost
- Estetska pomembnost
- Zgodovinska pomembnost
- Drugo

MERILA VREDNOTENJA (MV):

- Raziskovalna pomembnost (z vidika nedavnih sistematičnih študij predmetne arheološke mikroregije, nedavnih sistematičnih študij predmetnega arheološkega obdobja in zveze s predhodnimi in obstoječimi raziskovalnimi programi)
 - o Obstoj lastnosti, ki lahko bistveno izboljšajo ali prispevajo k razumevanju oblik in načinov izrabe prostora, vzorcev poselitve in drugih vidikov na določeni lokaciji, mikroregiji ali širšem območju. Elementi vrednotenja so:
 - topografski in geomorfološki kontekst najdišča,
 - stratificiranost/strukturiranost najdišča,
 - značaj odlaganja/depozicije in (pre)oblikovanja,
 - količina in raznolikost premičnih najdb,
 - prisotnost kronološko občutljivega arheološkega gradiva,
 - gradivo, primerno za absolutno datiranje,
 - prepoznavnost/razločnost območij dejavnosti znotraj najdišča,
 - predmeti, značilni za družbeno-ekonomsko ali kultno dejavnost,
 - kulturne značilnosti kot npr. grobovi, prebivališča itn.,
 - eksotični predmeti in gradivo,
 - značilni favnistični in botanični material.
- Celovitost
 - o Obstoj najdišča oz. ostalin v izvornem položaju oz. na prvotni lokaciji
 - o Celovitost ostalin ter prostorska celovitost (je bilo najdišče podvrženo spremembam sestave/strukture in če da, do kakšne mere je ohranilo prvotno obliko?)
 - o Ohranjenost prostorskih odnosov med premičnimi najdbami
 - o Ohranjenost prostorskih odnosov med premičnimi najdbami ter depoziti, strukturami in drugimi arheološkimi pojavi
- Ohranjenost
 - o Ohranjenost originalnih materialov/struktur
 - o Ohranjenost predmetov
 - o Ohranjenost organskega materiala
- Primerjalna pomembnost
 - o Sinhroni kontekst (z vidika celovito ali delno raziskanih sočasnih najdišč v isti arheološki mikroregiji)
 - o Diahroni kontekst (z vidika celovito ali delno raziskanih najdišč iz različnih obdobj v isti arheološki mikroregiji)
 - o Geografski kontekst (fizična in historično-geografska celovitost pokrajine) in paleookoljski kontekst

- Tipičnost

- Število arheološko izpričanih primerljivih, sočasnih in dobro ohranjenih najdišč v isti arheološki mikroregiji
- Enako, pričakovano na podlagi usmerjenega napovednega modeliranja
- Enako, v nacionalni in mednarodni perspektivi
- Skladnost z veljavno strategijo ohranjanja arheološke dediščine

- Redkost

- Število primerljivih, arheološko dokumentiranih sočasnih in dobro ohranjenih najdišč v isti arheološki mikroregiji
- Enako, pričakovano na podlagi napovednega modeliranja
- Enako, na regionalni, nacionalni in mednarodni ravni

- Izjemnost (lastnosti, ki najdišče opredeljujejo kot edino ali vsaj izjemno pričevanje določene oblike in načinov izrabe prostora, vzorcev poselitve ali kulturnih značilnosti kot so stavbe/arhitektura, naselbine, grobovi, kulturna mesta, tehnologija in drugo)

- Na nacionalni ravni
- Na mednarodni ravni

- Estetska pomembnost

- Vidnost/opaznost najdišča na površju
- Prepoznavnost v pokrajini
- Zunanje fizične lastnosti (stanje, oblika in tekstura)
- Razmerje z okolico in nearheološkimi prvini pokrajine (npr. lega najdišča na območju geomorfoloških pojavov, ekosistemov in drugih naravnih vrednot)

- Zgodovinska pomembnost

- Povezanost najdišča z ljudmi ali skupinami ljudi, dogodki, dejavnostmi, kraji ali tematikami v lokalni, regionalni, nacionalni ali mednarodni zgodovini (npr. kot kraj spomina ali kot povezava, ustvarjena skozi interpretacijo arheoloških raziskav ali splošno prepoznana umetniška in literarna dela)
- Pripisane lastnosti in pomen (etnografska ali etnohistorična povezava oz. vloga najdišča v mitih in legendah, z najdiščem povezana živa tradicija in kulturna kontinuiteta, komemorativni ali religiozni/duhovni pomen za posamezno skupino ljudi ali skupnost ali drugačna vloga v človeškem dožemanju pokrajine)

- Drugo

Pri vrednotenju pomembnosti najdišča se lahko uporabijo tudi druga primerjalna merila, npr. potencial najdišča za družbeno rabo.

- Interpretacijski potencial
- Dostopnost za javnost
- Prispevek k zavedanju kontinuitete ali identitete, bodisi samostojno ali v povezavi z drugimi najdišči v okolici
- Ekonomska in tehnična/inženirska izvedljivost rekonstrukcije, restavriranja in vzdrževanja
- Možnosti za varovanje/ukrepe proti vandalizmu in drugim oblikam namernega poškodovanja
- Bližina že vzpostavljenih območij za rekreacijo
- Združljivost z okoliškimi varstvenimi režimi in izrabo tal
- Gospodarske priložnosti (potencialne prednosti najdišča za upravljalca, in sicer zlasti pripravljenost obiskovalcev za plačilo ogleda in sprejemljivost potnih stroškov obiskovalcev)
- Lastništvo in upravljanje

- Pravni status in pristojnosti
- Odnos lokalne skupnosti do ohranjanja najdišča, prostorskega razvoja ali uničenja
- Trenutna raba najdišča (ali je najdišče obiskano oz. v rabi turizma, lokalnih prebivalcev ali šolskih skupin?)

Priloga 2

OBLIKE IZRAVNALNIH UKREPOV

Oblike izravnalnih ukrepov ob odstranitvi arheološke ostaline kot posledice posega v prostor so:

- financiranje oziroma izvedba ukrepov za javno predstavitev odstranjene ali druge primerljive arheološke ostaline,
- financiranje oziroma izvedba ukrepov za ohranitev druge primerljive arheološke ostaline (vzpostavitev zavarovanih območij oz. rezervatov),
- plačilo denarnega zneska. Zbrana sredstva so namenski prihodek državnega proračuna Republike Slovenije in se namenijo za financiranje priprave in izvedbe ukrepov javne koristi varstva dediščine iz 35. in 40. člena ZVKD-1 (npr. pregledi ali raziskave najdišč, vključno s sistematičnim zajemom podatkov na območjih, ki niso prizadeta s posegom, konserviranje in/ali ureditev najdišč, rekonstrukcijo ali muzejske predstavitve, programe za osveščanje javnosti itn.)

Izravnalni ukrepi morajo:

- biti usmerjeni na primerljiva arheološka najdišča, enakovredna prizadetim v smislu topografske umestitve, celovitosti, pomena in drugih dejavnikov,
- biti umeščeni kar najbližje prizadetemu najdišču,
- zagotavljati ohranjanje in izboljšanje ciljev varstva varovanih lastnosti in celovitosti varovanih območij in
- imeti jasno opredeljene cilje izvajanja in upravljanja.

Presoja ustreznosti in izvedljivosti izravnalnih ukrepov vsebuje ugotovitve, ali bodo načrtovani izravnalni ukrepi učinkovito nadomestili s posegom povzročeno škodo.